

NÖBET DEFTERİNDEN ATATÜRK'ÜN GÜNLÜK YAŞAMININ İNCELENMESİ (1931-1938)

Murat KÖYLÜ*

Özet

“Nöbet Defteri” Cumhurbaşkanlığı nöbetçi yaverleri tarafından yirmi dört saatlik devreleri kapsayan bir ceridedir. Nöbetçi yaver, Cumhurbaşkanı'nı korumakla görevli Başyavere karşı sorumludur ve Cumhurbaşkanı'nın yaşadığı olayları ve saat ve dakika belirterek deftere kaydını tutmaktan sorumludur. Deftere, Atatürk'ün uyandığı saat not edilerek kayda başlanır. Uyandıktan sonra ne yaptığı ve nasıl bir faaliyette bulunduğu, kimlerin ziyarete geldiği, nereye ne zaman gittiği ve ne zaman dönüş yaptığı ne zaman uyuduğu gibi hususlar saat ve dakika olarak nöbetçi yaver tarafından deftere yazılır. Defter incelendiğinde Atatürk'ün kesin olarak belirlenmiş, bir uyanma ve ne de uyuma saatinin olmadığı görülmektedir. Cumhuriyetin inşa süreci, yapılan inkılapların toplumun her kesimine ulaştırılması ve halkın yaşadığı sorunların çözümleri gibi meselelerin sabaha kadar uykusuz geceler boyunca süren çalışma saatlerinde çözüm arayışları nöbet defterindeki Atatürk'ün günlük yaşamına nasıl yansıdığı açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca nöbet defteri incelendiğinde Atatürk'ün akşam yemeğinde kabul ettiği kimselerin o dönem yaşanan önemli olaylarla ilgili sorumlu makamlar olduğu ve sorunun çözümü için karşılıklı istişarelerde bulunduğu görülmektedir. Hatta her gece kurulan büyük yemek salonunda bir karatahtanın ve haritaların mevcut olması, gecelerin nasıl geçtiği konusunda bir fikir vermektedir. Nöbet defterinde dikkat çeken diğer bir nokta daha “Reisicumhur Hazretleri Çalıştılar” denilmektedir. Çalıştığı konu hakkında herhangi bir not bulunmamaktadır. Bu durumdan Atatürk'ün o gün yemekte konuşulacak konu ile ilgili soracağı sorular veya yemekten sonra aldığı kararlar ile ilgili makamlara vereceği talimatlar konusunda çalışma odasında hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Bu çalışma ile “Nöbet Defteri” referans alınarak 1931-1938 döneminde yaşanan belirli tarihlerde Atatürk'ün günlük yaşamı hakkındaki önemli olaylar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Nöbet Defteri, Günlük Yaşam.

* Doç. Dr., Çağ Üniversitesi, muratkoylu@cag.edu.tr.

EXAMINATION OF ATATÜRK'S DAILY LIFE FROM THE GUARD DUTY BOOK (1931-1938)

Abstract

“Guard Duty Notebook” is a circuit covering twenty-four-hour periods by the Presidential aides on duty. The aide-de-camp on duty is responsible to the Chief Aide-de-camp, who is responsible for protecting the President and is responsible for keeping the records of the President's events in the book by stating the hours and minutes. The recording begins by noting the time Atatürk woke up the notebook. After waking up, matters such as what he did and what kind of activity he did, who came to visit, where he went and when he returned, and when he slept are recorded in the notebook by the aide-de-camp on hour and minute. When the notebook is examined, it is seen that Atatürk did not have a definite time to wake up and sleep. It is clearly seen how the problems such as the construction process of the republic, the delivery of the reforms to all parts of the society, and the solutions to the problems experienced by the people were reflected in the daily life of Atatürk in the watch book, the search for solutions during the working hours that lasted for sleepless nights until the morning. In addition, when the watch book is examined, it is seen that the people Atatürk accepted at the dinner were the responsible authorities for the important events that took place at that time, and they consulted for the solution to the problem. Even the presence of a blackboard and maps in the great dining room set up every night gives an idea of how the nights went. Another point that draws attention in the watch book is called "His Excellency the President Worked". There are no notes on the subject he studied. It is understood from this situation that Atatürk made preparations in the study room for the questions he would ask about the subject to be discussed at the dinner that day or the instructions he would give to the relevant authorities with the decisions he took after the meal. In this study, important events about Atatürk's daily life will be examined on certain dates in the period 1931-1938, with reference to the "Guard Duty Notebook".

Keywords: Atatürk, Guard Duty Book, Daily Life.

GİRİŞ

Cumhurbaşkanlığı Başyaverlik Makamı, Mustafa kemal Atatürk'ün 29 Ekim 1923'te Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ihdas edilmiştir. Ancak 31 Ekim 1931 tarihine kadar olan devreye ait nöbet defterine ulaşılmamıştır. Ancak bu tarihten sonra Özel Şahingiray¹ tarafından toplanan “Nöbet Defteri” 1931-1938 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı nöbetçi yaverlerinin Atatürk'ün 24 saatlik günlük faaliyetlerini, birbirlerine devretmede kullandıkları önemli bir belge olarak Türk Tarih Kurumu tarafından 1955 yılında yayınlanmıştır.

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı süresi içinde on beş yıl boyunca bilinen on yaveri kendisiyle görev yapmıştır. Bunlar: Salih Bozok², Cevat Abbas Güner³, Muzaffer Kılıç⁴, Şükrü Tezer⁵, Rusuhi Savaşçı⁶, Sami Yanardağ⁷, Mahmut Celalettin Üner⁸, Cevdet Tolgay⁹, Ahmet Naşit Mengü¹⁰ ve Şükrü Özer¹¹ dir.

Şahingiray tarafından derlenen kitap içinde, Atatürk'ün 01-11-1931 ile 10-11-1938 tarihleri arasında günlük yaşamını ve faaliyetleri saat saat not edildiği görülmektedir. Bunlara Atatürk'ün “Ne zaman uyandı?”¹, “Ne ile meşgul olduğu”, “Nereye gittiği”, “Kimlerle temas kurduğu” ve “Ne zaman

¹ Filolog, Sümerolog, Yazar, Cumhuriyet Senatosu İstanbul Üyesi (1961-1964) (D. 1916, İstanbul – Ö. 9 Ekim 1990).

² Atatürk ve Nuri Conker ile birlikte Selanik'ten okul arkadaşı olan Salih Bozok, Atatürk ölünceye kadar yanından ayrılmamış, dostluğu devam etmişti. Atatürk'ün ölüm haberi üzerine kalbine sıkığı tek kurşunla intihar etmesine rağmen, kurtulmuş, 1941'de vefat etmiştir.

³ Mustafa Kemal Paşa'nın Gelibolu'da 16. Kolordu Komutanı olmasıyla yüzbaşı olarak yaveri oldu. Milli Mücadele boyunca Mustafa kemal Paşa'nın yanından ayrılmadı. 1920'de Bolu Mebusu olarak Meclis'e giren ve sonrada çeşitli kurumlarda görev yapan Cevat Abbas Güler 1943'de vefat etti.

⁴ Mustafa kemal Paşa'nın 7. Ordu ve Yıldırım Orduları Grup Komutanı iken yaverliğini yapmış, Giresun Milletvekilidir. 1959'da vefat etmiştir.

⁵ 1916-1918 yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın yaverliğini yapmıştır. 1969'da İzmir'de vefat etmiştir.

⁶ 1 Kasım 1923'de Cumhurbaşkanlığı Başyaver olarak atana ilk isimdir. Bu göreve 1933 yılına kadar bu göreve dört kez atanmıştır.

⁷ 1927 Yılında Başyaverliğe atandı ve bu görevi 2 yıl süre ile yapmıştır.

⁸ 1929'da yaverliğe, 1932 yılında ise başyaverliğe atanmış ve Atatürk ölünceye kadar bu nöbet görevini sürdürmüştür.

⁹ 1932 Yılında Yüzbaşı rütbesinde yaverliğe atanmış ve Atatürk ölünceye kadar bu görevi sürdürmüştür.

¹⁰ 1935 yılında yüzbaşı rütbesiyle yaverliğe atanmış ve bu görevi 1939 yılına kadar sürmüştür.

¹¹ 1931 yılında yaverliğe atanmıştır. Yedi yıl Atatürk'ün iki yıl da İsmet İnönü'nün yaverliğini yapmıştır.

uyuduğu?” zaman verilerek ilgili nöbetçi yaver tarafından deftere kaydedilmiştir.

Defter incelendiğinde Atatürk'ün belirli ve rutin bir günlük yaşantısı olmadığı, ülke gündemi ve gelişen olaylara göre uyuma ve uyanma saatlerinin olduğu ve aynı nedenlerden dolayı görüşmeler ve seyahatler yaptığı görülmektedir.

Son zamanlarda Atatürk'ün en çok eleştirilen konularında birisi de “Atatürk'ün Sofra Toplantıları” olmuştur. Bazı çevreler, içki ve eğlence sofrası olarak değerlendirdikleri bu toplantılar, nöbet defterinde kaydedilen sofraya katılan kişiler incelendiğinde gerçekte bir dost muhabbet meclisinden ziyade, ülke gündeminin konuşulduğu, tartışıldığı, çözüm arandığı ve gündemle ilişkin kişilerin, uzmanların davet edilerek dinlendiği ve kısmen de olsa kararlar alındığı bir danışma meclisi görevi gördüğü görülecektir.

Nöbetçi Yaverlerin “Nöbet Defterine” aldığı bir not da “Reisicumhur Çalıştılar” cümlesi dikkati çekmektedir. Atatürk'ün uzun saatler boyunca belirli bir konu üzerinde tek başına çalıştığı anlaşılmaktadır. Dönemin olayları, çıkarılan yasalar ve gelişmeler dikkate alındığında Atatürk'ün hangi konularda mesai yaptığı konusu hakkında bir fikir verebilir. Ayrıca akşam uzun sofraya toplantılarına da bu çalışmalarının neticesinde fikrine ihtiyaç duyduğu uzmanları ve devlet görevlilerini de davet ettiği görülmektedir.

Bu çalışma ile 1931-1938 yılları arasında ülke gündeminde yaşanan önemli olaylardan örnekler üzerinden ile ilgili tarihi ve kronolojik sıra ile Nöbet Defteri'nde kaydedilen zaman çizelgesi, sofraya toplantılarına katılanlar ve Atatürk'ün günlük çalışma saatlerindeki faaliyetleri ile karşılaştırılarak Atatürk'ün dönem içindeki günlük yaşamı hakkında bir analiz yapılacaktır.

1. 1931-1932 Yılları Bazı Önemli Olayları ve Nöbet Defteri'ne Yansımaları

Nöbet Defteri başlangıç tarihi 1 Kasım 1931'de Atatürk gün içinde 4. TBMM'nin ilk toplantısına katılmış ve bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında ağırlıklı olarak dünyada yaşanan ekonomik buhrandan ve gelecekte olabilecek buhranlarda ve alınacak tedbirlerden bahsetmiştir. Ayrıca konuşmasının önemli bir kısmını Yunanistan ve Rusya özelinde dış siyasete ayırmış ve özellikle Balkanlar'daki barışın önemini anlatmıştır.¹²

¹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zahit Ceridesi (TBMM ZC), 1 Kasım 1932, C 4, s.3-4.

NÖBET DEFTERİNDEN ATATÜRK'ÜN GÜNLÜK YAŞAMININ İNCELENMESİ
(1931-1938)

TBMM'den sonra Köşk'e dönen Atatürk, Mecliste yaptığı konuşmanın doğrultusunda konuyla ilgili şahısları akşam toplantıya davet ederek, sabaha kadar süren uzun bir görüşme yapmıştır.

İlk kayıt, Yaver Mahmut Celalettin Üner'in nöbetinde deftere geçmiştir. İlk kayıttta şunlar bulunmaktadır;

1.11.1931- 1. Reisicumhur Hazretleri, saat 8.30'da kalkmışlar, saat 13.30'da Meclise teşrif buyurmuşlar. Meclise küşat buyurmuşlar, saat 17.00 de avdet etmişeler, gece misafir kabul buyurmuşlar ve saat 08.00 de yatmışlardır.

2. Nöbet Naşit (Mengü) Bey'e devredildiği arz olunur Efendim.

Kabul edilenler: 1. Tevfik Rüştü Beyefendi (Dışişleri Bakanı), 2. Şükrü Kaya Beyf (Eski Dışişleri ve İçişleri Bakanı). 3. Kemalettin Sami Paşa (Olimpiyat Komitesi Başkanı), 4. Cevat Beyefendi (Maaile), 5. Hasan Beyefendi, 6. Hasan Cemal Beyef. 7. Yunus Nadi Beyf. (Gazeteci) 8. Saffet Beyf.(CHP Genel Sekreteri), 9. Falih Rıfki Beyf.(Yazar-Mebus) 10. Vasıf Beyf. 11. Ruşen Eşref Beyf. (Büyükelçi), 12. Nuri Beyf. İmza: M. Celal.¹³

Atatürk, tarihe çok büyük önem vermekte, özellikle Batılı devletler tarafından Türk Tarihi'ni çarpıtılarak "barbar", "istilacı kavim" gibi farklı bir şekilde anlatılmasına karşı Türk Tarih Kurumu (TTK)'nin kurulması direktifini vermiş ve kurum, 15 Nisan 1931'de kuruluşunu tamamlamıştı.¹⁴ Kuruluşu tamamlanan TTK'nin kurucu ve koruyucu başkanlığına Atatürk ve ilk başkanlığına da Tevfik Bıyıklıoğlu getirilmişti. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun bir yıl süren başkanlığının ardından yerine Prof. Dr. Yusuf Akçura 1935 yılında vefat edene kadar TTK Başkanı olarak görev yapmıştır.¹⁵ Bu nedenle TTK'nin 2-11 Temmuz 1932 yapılacak olan "1. Türk Tarih Kongresi" Atatürk için çok büyük önem arz ediyordu. Nöbet Defteri'nde Tarih Kongresi öncesi ve süresince Atatürk'ün TTK Başkanı ve tarihçilerle, özellikle kurumun Yusuf Akçura'dan sonra başkanlığını yapacak olan Hasan Cemil (Çambel) ile 1 Temmuz 1932'de hiç uymadan yaptığı hazırlık ve çalışmalar not edildiği gözükmektedir.

¹³ Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Nöbet Defteri*, TTK Yayınları, Ankara, 1955, s.3.

¹⁴ <https://www.ttk.gov.tr/tarihce/> (E.T.: 23.04.2023)

¹⁵ <https://www.ttk.gov.tr/tarihce/>(E.T.: 23.04.2023)

1.07.1932-1. Reisicumhur Hazretleri hiç yatmadan saat 13.30'a kadar Hasan Cemal Beyefendi ile çalıştılar, saat 19.00'da yattılar.

2. Nöbeti Neşit Bey'e devrelediğimi arzeye efendim.

İmza Şükrü¹⁶

2.7.1932- 1. Gazi Hazretleri 7.30'da uyandılar. 9.00'da Halkevi'ne Tarih Kongresi'ne gittiler. 13.00'de avdet buyurarak 15.30'da tekrar kongreye teşvik buyurdular. 21.'de avdet ettiler, de yattılar.

Kabul edilenler: Esat Beyef., Yusuf Akçura, Nuri Beyef., Şemsettin Beyef., Hamit Beyef., Fuat (Köprülü) Beyef., Ehmet Refik Beyef., İhsan Beyef., Semih Rifat Beyef., Hasan Cemil Beyef., Tahsin Beyef., Ruşen Eşref Beyef., Yusuf Ziya Beyef., Tevfik Rüştü Beyef., Şükrü Kaya Beyef. İmza: Naşit¹⁷

2. 1933 Yılı Bazı Önemli Olayları ve Nöbet Defteri'ne Yansımaları

Atatürk'ün Nöbet Defteri'ne yansıyan önemli faaliyetlerden bir de “Yurt Gezileri” olmuştur. Hangi tarihte, saat kaçta yola çıktığı, hangi ulaşım araçlarını kullandığı ve gittiği yerlerde nerede kaldığı deftere ona eşlik eden yaveller tarafından gün be gün kaydedilmiştir. Bu gezilerinden bir de 1933 yılı başında Gaziantep'ten başlayan (Adana, Antalya Muğla illeri üzerinde) ve deniz yolunu da kullanarak İzmir'e kadar olan Güney Anadolu gezisidir. Bu gezinin amacı, o dönemde özellikle Avrupa'da yükselen faşist liderlerin yayılmacılık politikalarına bir gönderme olarak görülebilir. Şöyle ki; 1933 yılı başında (30 Ocak 1933), dünya tarihinde yaşanacak ve milyonlarca insanın öleceği II: Dünya Savaşı'nın mimarlarından olan Adolf Hitler'in Almanya Şansölyesi olması ve böylece Versay sisteminin çökmeye başlaması, Japonya'nın Mançurya'yı işgal ederek Uzak Doğu'da bir savaş başlatması ve İtalya'nın 1921'de çekildiği Anadolu topraklarında tekrar hak iddia ettiği dünya barışını tehlikeye doğru sürükleyen dengesiz bir siyasi ortam olarak tarihe geçmiştir. İtalya'nın özellikle kendini “Faşist Lider” olarak tanımlayan Mussolini iktidarının yayılmacı politikaları Türkiye'yi rahatsız etmesi üzerine, yapılan diplomatik temaslar sonucu 4 Nisan 1928'de İtalya ile Türkiye arasında “Milano Mutabakatı” imzalanmıştır.¹⁸ Ancak

¹⁶ Şahingiray, age., s.72.

¹⁷ Şahingiray, age., s.72.

¹⁸ Aralarında geçen konuşma Mussolini ve Türk Dışişleri Bakanı”, Corriera della Sera, 4 Nisan 1928; “Mussolini Milano'da”, La Stampa, 4 Nisan 1928.

Mussolini ve Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey arasında varılan bu mutabakatın ömrü 1932 yılına kadar sürmüştür.

1932 yılı son çeyreğinden itibaren İtalya'nın doğu yayılcılık amaçları ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁹ Türkiye bu dönemde Balkanlar'da ittifak arayışları sürdürürken, İtalya ise Fransa, İngiltere ve Almanya ile imzalayacağı olan "Dörtlü Güç İttifakı (Kutsal İttifak olarak da bilinir)" ile konumunu güçlendirmek ve doğuya doğru yayılcılık politikalarını uygulamaya koymanın planlarını yapmaktaydı.²⁰

İtalya'nın yayılcılık politikaları baskısı ve Avrupa siyasetinde gelişen bu durum karşısında Atatürk'ün önce Kurtuluş Savaşı'nın önemli komutanlarıyla bir toplantı yapması ve sonrasında İtalya tarafında hak ve toprak talebinde bulunulan Güney Batı illerine uzun bir yolculuk yapması, İtalya'ya bir cevap niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

14.1.1933. 1. Gazi Hazretleri saat 13.00'de uyandılar. 17.30'da Marmara'ya²¹ gittiler. 20.00'de avdet buyurdular. yattılar.

2. Nöbeti Cevdet Bey'e devreylediğimi arzeylerim efendim.

Kabul Edilenler: Kazım Paşa Hz., İsmet Paşa Hz., Fevzi Paşa Hz., Fahrettin Paşa Hz., İzzettin Paşa Hz., Y. Şevki Paşa Hz., Ali Sait Paşa Hz., Naci Paşa Hz., Zekai Beyef., Tevfik Rüştü Beyef., Şükrü Kaya Beyef., Celal Beyef., Reşit Galip Beyef., Recep Beyef., Refik Beyef.²² İmza: Naşit

15.01. 1933 sabahına kadar süren bu toplantının hemen sonrası Atatürk'ün aynı gün saat 20.00'de yolculuk için trenle Anadolu'ya harekete ettiği not edilmiştir.²³

Büyük ve onurlu bir Kurtuluş Savaşı verilerek milli hâkimiyetin kazanıldığı ve bu hâkimiyetin millet adına sorumluluğu yüklenen TBMM'de bazı milletvekilleri, Cumhuriyetin Onuncu Yılına, on yıllık gelişmeyi ve kazanımları ona layık bir şekilde kutlanması ve değerlerinin gelecek

¹⁹ Yücel Güçlü, "Fascist Italy's Mare Nostrum Policy and Turkey", *Bulleten*, C LXIII, S 238, Aralık 1999, s.813-845.

²⁰ Giorgio Pini, *Benito Mussolini*, 15. Baskı, L.Capelli ed., Bologna 1940, s.174-175.

²¹ Atatürk Orman Çiftliği'nde bulunan Marmara Köşkü (2016 tarihinde yıkıldı)

²² Şahingiray, *age.*, s.132.

²³ Şahingiray, *age.*, s.132.

nesillere anlatılması maksadıyla bir kanun teklifini, hazırlanarak sunmuşlardır.²⁴ On iki maddeyi içeren ve 11 Haziran 1933 tarihli birleşiminde acil olarak görüşülen bu kanun teklifi; kutlamalarda, hükümetin alacakları sorumlulukları, alınan tedbir ve düzenleri belirleyerek²⁵ “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü”nün üç gün süreyle kutlanması konusunda karar almıştır.²⁶ Atatürk’ün “*Ne Mutlu Türk’üm Diyene!*” sözleriyle bitirdiği muhteşem söylevi ve hala kulaklarda olan marşıyla “10. Yılın” önemini ve Genç Cumhuriyet’in her şeye rağmen dimdik ayakta durduğunu ve ilelebet te duracağını” göstermektedir.

Nöbet Defteri’nde Atatürk’ün 29 Ekim 1933 günü faaliyeti şöyle aktarılmaktadır:

29.10.1933. 1. Gazi Hazretleri 7.30`da uyandılar. 09.15`de Meclise 10. yıl dönümünü tesit için indiler, 10.10`da resmi geçit mahalline teşrif buyurdular. Askeri teftişi müteakip geçit başladı. 15.00`de bitti. Çankaya`ya döndüler. Akşam 19.00`da Rus Heyeti`ne ziyafet verdiler. 24.00`de beraber Ankara Palas`a baloya gittiler. 03.00`de Orduevi, 04.00`de Halkevi balosuna uğradılar. 05.00`de Çankaya`ya avdet buyurdular ve yattılar.

2. Nöbeti Cevdet Bey`e devreylediğimi arzeylerim efendim.

Kabul Edilenler: Rus Heyeti (Varaşlof, Karahan, Bübnof, Palyaşof, Kirciyanofiski). İmza: Naşit²⁷

3. 1934 Yılı Bazı Önemli Olayları ve Nöbet Defteri`ne Yansımaları

Atatürk için memleketin ve vatandaşların yaşadığı sorunların çözümü her şeyden önce gelirdi. Zaman ve hava şartları dahil hiçbir durum Atatürk’ün o sorunu çözmelerini engelleyemezdi. Bu durumlardan bir de 31 Ocak`ı 1 Şubat`a bağlayan gece yaşanmıştı. Kırşehir`de görev yapan öğretmenlerden birkaç aydır maaşlarını alamadıkları konusunda aldığı bir mektubu okuduktan sonra ilgililer nedeni sormuş, gecikmenin hava

²⁴ TBMM ZC, 1 Kasım 1932, C 16, s.212; Cahide Sınmaz Sönmez, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlamaları ve 26 Ekim 1933 Tarihli Genel Af Yasası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 89-101, s.90.

²⁵ TBMM ZC, 1 Kasım 1932, C 16, s.1-2.

²⁶ TBMM ZC, 1 Kasım 1932, C 14, s.185-186.

²⁷ Şahingiray, *age.*, s.214.

muhalefeti nedeniyle ödenemediğini öğrenir öğrenmez derhal harekete geçilmesini emretmişti. Öğretmenlerin maaşlarını kendisi götürecektir. Nöbet Defteri'nde yolculuğun başlaması ve yolculuk esnasında yaşananlar Yaver Cevdet Bey tarafından şöyle not edilmiştir:

31.1.1934. 1. Gazi Hazretleri 14.00'de kalktılar, 16.00'da Marmara'yı teşrif buyurdular ve 19.00'da avdet ederek 01.45'de refakatlerinde Kazım Paşa Hazretleri (İzmir), Kılıç Ali, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Hacı Mehmet, Edip Servet, Kavalalı İsmail Hakkı Beyefendiler bulunduğu halde hareket ettiler, 05.00'de 1,30 saat istirahatten sonra 06.30'da Kırşehir istikametine hareket ettiler.

2. Nöbetimi Şükrü Bey'e devreylediğimi arzeylerim efendi. Kabul Edilenler: Şükrü Kaya Beyef., Hikmet Beyef. (Milli Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bayur), Recep Beyef., Neşet Ömer Beyef., Falih Fıfkı Beyef., Hacı Mehmet Beyef., Kazım Paşa Hz., Edip Servet Beyef. İmza Cevdet.²⁸

Hava ve yol şartlarının seyahati zorlaştırdığını uzun, yorucu ve zorlu yolculuğun, 7 Şubat 1934'de kadar sürecek olan Kırşehir, Kayseri ve Konya'yı da kapsayan bir yurt gezisine dönüşmesi de gün ve gün yaverler tarafından not edilmiştir. Özellikle 1 Şubat günü yaşana zorluklar Yaver Şükrü Bey tarafından Nöbet Defterine şöyle not edilmiştir:

1.2.1934. 1. Gazi hazretler Bala'dan Kırşehir'e müteveccihen hareket ettiler, saat 10.00'da Köprüyü geçtiler, Aliğa Çiftliği'nden sonra kara saplandık, bütün kafilenin oradan geçmesi iki saat sürdü. Karakaya ve Kaman'dan sonra biraz tevakkuftan sonra yola devam ettiler. Kırşehir Valisi Karakaya'da Reisicumhur Hazretlerine istikbal etti. Kaman'dan sonra da bir batma ve saplanma oldu. Kafileden beş otomobil Kaman'da kaldı. Reisicumhur Hazretleri Ankara'dan hareketlerinden 15,30 saat sonra saat 17.00'de Kırşehir'e teşrif buyurdular. Halk Fırkası'nda bir süre istirahatten sonra Vali Konağı'na teşrif buyurdular, geceyi Vali Konağı'nda geçirdiler; saat 04.00'de yattılar.

²⁸ Şahingiray, age., s.245.

2. Nöbeti Naşit Bey'e devrelediğimi arzeylerim efendim. İmza; Şükrü.²⁹

Atatürk yurt gezisinden döndüğünün hemen ertesinde olması için büyük çaba sarf ettiği Balkan Antantı'nı imzalamıştır. Özellikle bir yıl önce Nazi Parti'sinin iktidara gelmesi, İtalya Diktatörü Mussolini'nin yayılmacı politikası ve Avrupa devletleri arasında yaşana silahlanma yarışı bu anlaşmanın önemini artırıyordu. 9 Şubat 1934'de Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın imzaladığı anlaşma³⁰ Nöbet Defteri'ne Yave Cevdet Bey tarafından şöyle not edilmiştir:

9.1.1934. 1. Gazi hazretleri 09.15'de uyandılar, 10.30'da İsmet Paşa Hazretleri'nin köşkünü teşrif ve oradan Hariciye Vekaletine giderek 12.30'da avdet buyurdular ve yattılar. 16.45'de uyandılar, 05.20'de yattılar.

2. Nöbeti Şükrü Bey'e devrelediğimi arzeylerim efendim.

Kabul edilenler: İsmet Paşa Hz., Hikmet Beyef., Zekai Beyef., Rana Beyef., Fuat beyef., Şükrü Kaya Beyef., Saatçioğlu. Ş. Beyef., Muhlis Beyef., Recep Beyef., Saffet Beyef., İmza: Cevdet.

1934 yılının sonlarına doğru TBMM tarafından alınan iki önemli karar, Atatürk'ün inşa etmeye çalıştığı ve devrimlerle aşama aşama gerçekleştirdiği Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğine büyük katkıda bulunacaktır.

Bunlardan birincisi, 21 Haziran 1934'de TBMM tarafından kabul edilen "Soyadı Kanunu" ile Türk Milleti'nin "Atası" olarak kabul edilen Gazi Mustafa kemal Paşa'ya "Atatürk" soyadının verilmesi kanunudur. Kanun teklifin TBMM'ye sunulan kanun teklifi şöyledir:

BAŞVEKİL İSMET: İnanıyoruz ki (Atatürk) adı ile Büyük Türk Ulusu en büyük oğluna, en saygılı hitabını yapmış olacaktır.

MADDE 1. Kemal öz adlı Cumhur Reisimize "Atatürk" soy adı verilmiştir.

²⁹ Şahingiray, age., s.246.

³⁰ Esra S. Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), s.117.

REİS: Kabul edenler...Etmeyenler... Kabul edilmiştir (Alkışlar)³¹

Aynı gün Başvekil İsmet Paşa ve arkadaşları, alınan kararı Atatürk'e akşam iletmışlerdir. Nöbet Defteri'ne o günü Yaver Şükrü Bey şöyle not almıştır:

24.11.1934. 1. Atatürk saat 16.30`da uyandılar. İstirahat buyurdular. 06.30`da yatılar.

2. Nöbeti, Naşit Bey'e devrelediğimi arzeylerim efendim.

Kabul edilenler: İsmet Paşa Hz., Kazım Paşa Hz., Şükrü Kaya Beyef., Salih Beyef., Refik Beyef., Cevat Abbas Beyef. İmza Şükrü.³²

Modern Türkiye'nin geleceği için atılan diğer önemli olay ise 5 Aralık 1934`de TBMM`de kabul edilen "kadınlara seçme ve seçilme" hakkını veren kanundur. Atatürk'ün çok değer verdiği kadınlarımıza verilen bu hakkın Avrupa'daki birçok medeni devletten önce kazanılması, Türk İnkılabı açısından önemli bir kazanım olarak tarihe geçecektir.

5 Aralık 1934`günü Teşkilat-ı Esasi'nin bazı maddelerinde değişiklik yapılmasını öngören teklif Başbakan İsmet Paşa tarafından TBMM'ye sunulmuştur. Yaptığı konuşmada özetle şunları söylemiştir:

BAŞBAKAN GENERAL İ. İNÖNÜ (Malatya): Yüce saylavlar, kadınların saylav seçmek ve saylav seçilme hakkına sahip olmaları için yüce katınız teklif sunuyoruz. Büyük ulusun yüksek kurultayı, bugün Yüksek Kurtarıcının önderliğinde vereceği kararla büyük inkılabın değerli kıldığı büyük işlerden birisini daha yapmış olacaktır. Baylar sevinelim, öğünelim çünkü; Türk'üz! Çünkü; Atatürk'ümüz vardır! Ulus var olsun, Atatürk sağ olsun (alkışlar).³³

Nöbet Defteri`nde Yaver Tolgay Bey o günü şöyle not almıştır.:

05.12.1934. 1. Atatürk saat 14.00`de uyandılar. Marmara'ya gittiler. 18.30`da döndüler. 05.00`de yatılar.

2. Geziği By Ş. Özer avnadığımı sunarım.

³¹ TBMM ZC, 24.11.1934, C 25, s.35.

³² Şahingiray, age., s.245.

³³ TBMM ZC, 05.12.1934, C 25, s.82-83.

Kabul edilenler: Bay Şükrü Kaya, Bay Muhlis, Bay Yunus Nadi, Bay Asım Uz, Bay N. Sadık, Bay Falih Rıfki, Bay Ahmet Cevat, Bay Saffet, Bay Ş. Saraçoğlu, Bay Muzaffer, Bay Abidin, Bay Fuat Bay Recep, Bay Nuri. İmza: C. Tolgay.³⁴

4. 1935 Yılı Bazı Önemli Olayları ve Nöbet Defteri'ne Yansımaları

Bu yıl beşinci dönem Milletvekili Genel Seçimleri yapılması ve tarihinde ilk kez TBMM'ye kadınların milletvekili seçme hakkını kullandığı gibi milletvekili olarak Meclise girmesi bakımından öne çıkmıştır. Seçimler 8 Şubat 1935 günü yapıldı. Atatürk bu dönem de İstanbul'da bulunuyor, çalışmalarını Dolmabahçe Sarayı'ndan yürütüyordu. Bu tarihlerdeki Nöbet Defteri kayıtları incelendiğinde Atatürk, daha önceleri olduğu gibi milletvekili seçimleri ile yoğun bir şekilde meşgul olmuyor, bu işleri Başbakan İsmet İnönü ve CHP Genel Sekreteri Recep Peker'e bıraktığı anlaşılmaktadır. Seçimlerde sadece altı gün önce Başbakan İsmet İnönü, Recep Peker ve Parti Heyetiyle toplantı yapıp, seçim çalışmaları yaptığı, kalan zamanlarını İstanbul'u gezerek geçirdiği görülmektedir.

2.2.1935. 1. Atatürk saat 09.29'de uyandılar., sayılab seçimi için General İsmet İnönü ve Recep Peker ile çalıştılar. 17.00'de kendi reislikleri altında Vekiller Heyeti, Fırka idare heyeti Saray'da toplandı; 21.30.'da dağıldı. Aynı saatte Şişli ve Beyoğlu semtlerinde bir gezinti yaparak Park Oteli'ne gittiler. 22.30'da Saray'a döndüler ve 23.00'de yattılar.

2. Nöbeti Bay Cevdet Tolgay'a bıraktığımı sunarım Bayım. İmza: N. Mengü.³⁵

Beşinci Dönem milletvekili seçimleri sonrası oluşan yeni TBMM, ilk yasama dönemi 1 Kasım 1935'de geleneksel olarak Atatürk'ün konuşmasıyla başladı. Atatürk konuşmasında, öncelikle geçmiş dönemde gerçekleşen iktisat politikalarındaki başarılı sonuçlarından duyduğu memnuniyeti ancak daha yapılacak çok işler olduğu, özellikle limanlar ve sulama konularına önem verilmesini, madenlere önem verilmesini, maden mühendislerinin sayılarının artırılmasını, tayyare filoların geliştirilmesi dâhil diğer direktiflerini söyledikten sonra konuşmasını milletvekillerinin alkışları

³⁴ Şahingiray, *age.*, s.334.

³⁵ Şahingiray, *age.*, s.352.

arasında şöyle tamamladı: “*Kamutay yurdun korunması, onun bayındırlığı için en yüksek ulusal ilham ve kaynağıdır (şiddetli ve sürekli alkışlar).*”³⁶

Atatürk'ün 1 Kasım 1935 tarihinde günlük faaliyeti Yaveri Cevdet Tolgay tarafından Nöbet Defterine şöyle kaydedilmiştir:

1.11.1935. 1. Atatürk saat 13.00`da uyandılar, 14.30`da Büyük Millet Meclisini açmak üzere köşkten hareket buyurdular. 15.00`de Meclisi açtılar, 16.30`da Köşk`e avdet buyurdular. 02.00`de yattılar.

2. Nöbeti Bay Şükrü Özer`e bıraktığımı saygıyla bildiririm.

Kabul edilenler: Bay Fuat Bulca, Bay Şükrü Kaya, Bay Nuri Conker, Bay Ali Kılıç, Bay Hasan Cavit, Bay Müfit Özdeş, Bay Edip Servet, Bay Ş. Günaltay, Bay İ. Necmi, Bay F. Rıfki Atay, Bay Hasan Saka, Bay Neşet Ömer. İmza: C. Tolgay.

5. 1936-1937 Yılları Bazı Önemli Olayları ve Nöbet Defteri'ne Yansımaları

Atatürk'ün sağlığı boyunca en çok önem verdiği konulardan biri de “vatanın bütünlüğü”dür. Amasya Genelgesi ile tüm dünyaya ilan ettiği ve Misak- Milli ile kabul ettirdiği ve Lozan barış Anlaşması ile ulaşmaya çalıştığı bu hedefin iki konuda eksik kalmış olması ömrünün sonuna kadar, belki de sağlığını bile hiçe sayarak mücadele etmiştir.

Lozan görüşmelerinde kabul edilen Boğazlar bölgesinin genelindeki askersizleştirme, dar bir bölgeye ve kısıtlı bir alana çekilmiş olmasına rağmen yine de Türkiye'nin tam bağımsızlığı ve toprakları üzerindeki hâkimiyetine getirilen bir kısıtlama olarak görülüyordu. Askersiz bölgelerdeki her türlü kanunsuz ve hukuksuz durumu kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla Milletler Cemiyeti kontrolünde özel bir garanti mekanizması kurulması kararlaştırılmıştır.³⁷

Bu durum tam bağımsızlık ilkesini zedeliyordu. Ayrıca Avrupa ve Uzakdoğu`da yaşanan gelişmeler dünyadaki barış dengesinin bozulması, yaklaşan bir savaşın habercisi gibiydi. Türkiye, dengesiz bu ortamda ülkenin güvenliğinin sağlamak maksadıyla Boğazlara hâkim olması gerekiyordu.

³⁶ TBMM ZC, 01.11.1935, C 6, s.2-3.

³⁷ Tosun, age., s. 97.

Konferans boyunca Türk tezlerine karşı, karşıt tezlerin oluşması, uzun tartışmalarla neden olduğundan, Boğazlar sözleşmesinin imzalanması konusunda, bir kadar süren görüşmeler sonunda anlaşmaya varılmıştır. 22 Haziran`da başlayan konferans 20 Temmuz 1936`da son buldu. Sözleşmeye Türkiye karşısında imza koyan taraf ülkeler: İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya`dır. (İtalya ise Boğazlar Sözleşmesine 2 Mayıs 1938`de katılmıştır).³⁸

20 Temmuz 1936`da Atatürk İstanbul`da Florya Köşkü`ndedir. Sözleşmenin imzalanmasını müteakip konuyla alakalı tüm ilgilileri Park Otel`ine davet ederek, sabah saat 06.00`ya kadar süren bir toplantıyla değerlendirdiği anlaşılıyor.

20.7.1936 1. Atatürk saat 15.00`de uyandılar, gece 02.`de Park Otel`e teşrif ettiler, 06.15`de Florya`ya avdetle yattılar.

2. Nöbeti Bay Şükrü Özer`e bıraktığımı arz ederim.

Kabul edilenler: General Ali Fuat (Konya), Gen. Şükrü Naili, Gen Seyfi, Gen. Halis, Bn. S. Ruşen Eşref, Bay Ruşen Eşref, Bay Mehmet Somer, Bay Müfit Özdeş, Bay Hamdi (Berlin), Bay Ali Muzaffer, Bay Demir Ali, Bay Hasan Saka, Bay C. Abbas Gürer, Bay Ali Kılıç, Bay Hasan Cavit, Bay İ.M. Mayokan, Bay Ferit (Varşova). İmza: C.Tolgay.³⁹

İkinci konu Hatay meselesiydi. Atatürk, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi`nden soma Hitler`in Avrupa`da yarattığı gerginlikten de yararlanarak, İskenderun meselesinin çözümünün zamanı geldiğine inanmıştı.

Atatürk, Türkiye adına Fransa Hükümeti`ne bir mektup göndererek, Fransa`nın Suriye ve Lübnan konusunda aldığı karara paralel olarak benzer kararın çoğunluğu Türk olan İskenderun sancağı içinde vermesini teklif etmiş, ancak bu teklifi reddelemiştir.⁴⁰

Hatay Meselesi çözümü için Fransa ile Türkiye arasında diplomasi konusunda adımlar atılırken, atılan bu adımlardan arzu edilen sonuçların alınmaması ve gecikmesi, Atatürk, TBMM`nin 1 Kasım 1936 tarihli açış konuşmasında yansımış ve bu konuşma tam bir ultimatoom niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir: "*Bu sırada milletimizi gece ve gündüz uğraştıran başlıca*

³⁸ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara 1987, s. 124.

³⁹ Şahingiray, **age.**, s.334.

⁴⁰ Esin Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması", **A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 19, Erzurum 2002, s.335-336.

büyük mesele, gerçek sahibi öz Türk olan Antakya ve İskenderun ile yöresinin mukadderatıdır. Fransa ile aramızdaki tek ve büyük mesele budur".⁴¹

Yapılan tüm girişimlerden istenilen sonuca ulaşılamaması Atatürk'ü çok rahatsız ediyordu. Artık harekete geçme zamanının geldiğine inanıyordu. Bu nedenle başta Başbakan İnönü olmak üzere Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'yü Eskişehir'de yapacakları toplantıya davet etmişti. Eskişehir'deki toplantıdan sonra toplantıya katılanlarla birlikte Konya'ya hareket etmişti. Trende yaptığı toplantıda sunları söylemiştir: "*Ben, memleketi hiçbir zaman savaşa sürüklemem, fakat Hatay sorunu benim vazgeçilmez bir davam olmuştur.*"⁴²

O günü Nöbet Defterine Yaver Naşit Mengü şöyle kaydetmiştir:

6.1.1937. 1. Atatürk saat 13.30'da uyandılar, 15.00'de Eskişehir'e musayalat, Eskişehir'de Başvekil, Müşir, Hariciye ve Dahiliye vekilleriyle görüştüktan sonra 17.00'de Eskişehir'den Konya'ya müteveccihen hareket ettiler. 03.00'de yattılar.

2. Nöbet Bay Cevdet Tolgay'a bıraktığımı arzeylerim bayım.

3. Trende aynı zevat vardır. İmza: N. Mengü.⁴³

Ancak "*Benim şahsi meselemdir*" dediği Hatay meselesi çözüme ulaşmadıkça Atatürk'ün rahatsızlığı da artıyordu. 29 Ekim 1937'de Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılan yabancı büyükelçiler ile yaptığı konuşmada Fransız Sefiri Ponsa'ya şu ifadeleri kullanmıştır:

"Ben toprak büyütme dileklisi değilim; barış bozma alışkanlığım yoktur. Büyük Meclis'in kürsüsünde milletime söz verdim. Hatay'ı alacağım! Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getiremezsem onun huzuruna çıkarmam, yerimde kalamam..." demiştir.⁴⁴

O gün yapılan bu görüşme Yaver Neşet Mengü tarafından Nöbet Defteri'ne şöyle kaydedilmiştir:

⁴¹ TBMM ZC, 01.11.1936, C 13, s.6-7.

⁴² Dayı, age., s.336.

⁴³ Şahingiray, age., s.571.

⁴⁴ Dayı, age., s.337-338.

29.1.1937 1. Atatürk saat 08.00`de uyandılar. 13.00`de Meclise inerek Bayram münasebetiyle hükümet erkanını, milletvekillerinin süferanın tebrikatını kabul buyurdular.

2. Atatürk ayrıca Romen Başvekili Tataresko ve mahiyetinin Yugoslav, Yunan, Romen ve Genelkurmaylarıyla, mahiyetlerini kabul buyurdular.

3. Atatürk saat 23.00`de Cumhuriyet Halk Partisi`nin balosuna teşvik buyurdular. Baloda ecnebi misafirlerle hasbıhalden sonra kendilerine ihzar edilen salona çekilerek saat 06.30`a kadar Tataresko, İngiliz Sefiri, Fransız Sefiri Ponsa İran Hariciye Nazırı Saii diğer süfera ile beraber oturarak köşke avdet buyurdular. 07.00`de yattılar.

4. Nöbeti Bay Cevdet Tolgay`a bıraktığımı arzeylerim.
İmza: N. Mengü.⁴⁵

5. 1938 Yılı Nöbet Defteri`ne Yansımaları

Şubat ayının başından itibaren hastalığımı yorgunluk ve halsizlik şeklinde iyiden iyiye hissetmeye başlamıştı. Aslında 1937 yılının sonlarına doğru hastalık kendini göstermişti ancak bu durum yorgunluk olarak değerlendirilmişti.⁴⁶ Oldukça düzensiz ve yorucu günler geçiriyordu. Bazen sabaha kadar sofrta toplantıları, sonrasında kısa uyku araları, şehirlerarası uzun ve yorucu yolculuklar ve hiç bitmeyen memleket meseleleri, zaman zaman bitkin düşmesine neden oluyordu.

Atatürk vücudunda geçmeyen kaşıntıların başlamasıyla, tavsiye üzerine kaplıca tedavisi almak için 20 Ocak 1938`de Yalova Kaplıcalarına gitmek üzere Ankara`dan ayrılarak, 21 Ocak`ta Yalova`ya geldi. Ancak şubat ayındaki hastalık durumu farklıydı. Kendisini muayene eden Doktor Nihad Resad Belgeler hastalığına teşhisi koymuştu. Atatürk`ü bitkin düşüren hastalığı, amansız bir karaciğer hastalığı olan “siroz”.du.⁴⁷

Nöbet defterindeki yaverlerin tuttuğu kayıtlara göre, hastalığının teşhisi ve doktorlarının tavsiyesi üzerine 11 Şubat`tan itibaren uzun ve kalabalık sofrta toplantılarının kesildiği görülmektedir. Nöbet Defteri`nde bu durum “*Atatürk.... Saatte uyandılar, Saray`da meşgul oldular/ istirahat buyurdular/*

⁴⁵ Şahingiray, *age.*, s.667-668.

⁴⁶ Mithat Aydın, “Atatürk`ün Son Hastalığı”, *Belgi Dergisi*, S 12 (Yaz 2016/II), s. 179.

⁴⁷ Aydın, *age.*, s.179.

çalışmalar yaptılar, Saatte yattılar” olarak kaydedilerek devredilmektedir. Devlet meselelerinin haricinde bu dönemde çok sık olarak dil konusunda sohbet ettiği İsmail Müştak Mayakon ile görüştüğü not edilmiştir.⁴⁸

Ancak Hatay konusunun bir türlü tam istediği sonuca ulaşamaması ve hastalığının duyulmasıyla özellikle dış ilişkilerde bir zafiyet yaratacağı endişesi nedeniyle, doktorlarının tüm ısrarına rağmen dinlenmek ve tedavi olmak yerine 19 Mayıs törenlerinin hemen ardından Mersin'e yola çıkacaktı. Bu yolculuğun başlangıcını Yaveri Cevdet Tolgay Nöbet Defteri'ne şöyle kaydetmiştir:

19.5.1938 1. Atatürk saat 10.00'da uyandılar. 14.00'de Başbakanı kabul buyurdular. 15.00'de stadyuma teşrifle Spor Bayramı'nda hazır bulundular. 17.00'de trenle Mersin'e hareket buyurdular. 22.00'de yattılar.

2. Nöbetimi Bay Şükrü Özer'e devrelediğimi arz eylerim.

Kabul edilenler: Bay Salih Bozok, Bay C. Abbas Gürer, Bay Ali Kılıç, Bay, N.Ö. İrdelp, Bay, Ş. Ahmet Ediz, Bay, Z.N. Yaltrum. İmza: C. Tolgay.⁴⁹

Altı gün süren yorucu tren yolculuğu sonunda 25 Mayıs saat 13.30'da Ankara'ya geldi. Ankara'da bir gün boyunca Başbakan Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile yaptığı görüşmenin ardından İstanbul'a hareket ederek istirahate çekilmiştir.⁵⁰

O günden sonra sadece Başbakan ve Genelkurmay Başkanı gibi makamlardaki arkadaşlarıyla kısa görüşmelerinin dışında uzun sofralı sohbetleri ve uykusuz yorgun gecelerdeki hayatından vaz geçildiği, Nöbet Defteri'ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün yaşamının son on gününde 1 Kasım 1938'de ve 4 Kasım'da sadece “*saat 08.00'de uyandığı ve dairelerinde istirahat buyurdular ve 23.00'de yattılar*” kaydı düşülmüş, diğer günler “boş” olarak deftere not edilmiştir.⁵¹

⁴⁸ Şahingiray, *age.*, s.702.

⁴⁹ Şahingiray, *age.*, s.724.

⁵⁰ Şahingiray, *age.*, s.726.

⁵¹ Şahingiray, *age.*, s.750.

SONUÇ

Nöbet Defteri, yaklaşık yedi yıl boyunca Atatürk ün yaşamını gün ve gün kaydedildiği oldukça değerli bir belgedir. Özellikle Atatürk'ün günlük yaşam rutini hakkında fikir vermesi bakımında, yaşanan olayları bir fotoğrafı saran çerçevesi gibi araştırmacılara yol göstermekte ve yapılan çalışmalarındaki doğruluk değerini artırmaktadır.

Nöbet Defteri`ndeki kayıtlar incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1. Kesin bir uyku düzeni olmadığı, bazen sabaha kadar toplantılar yaptığı, gün boyunca da uyuduğu, bazen de 24 saatten fazla ve gün içinde de hiç uymadığı görülmektedir.

2. Kabul edilenler bölümü incelendiğinde, çoğunlukla TBMM`de görüşülecek bir kanunla ilgili, ya da uluslararası bir anlaşma konusuyla ilgili veya devletin önemli bir sorunuyla ilgili kişiler olduğu dikkat çekmektedir. 1935`den sonra da Dil ve Tarih konularında uzman kişilerin daha çok kabul edilmesi dikkat çekmektedir.

3. Atatürk Haziran 1934 ortasına kadar genellikle Ankara`da Çankaya Köşkü ve Çiftlikte bulunan Marmara Köşkünde ikamet etmesine rağmen, bu tarihten sonra İstanbul`a Dolmabahçe Sarayı, Florya Köşkü ve zaman zamanda Yalova`ya gittiği görülmektedir.

4. Uzun yurt gezilerini çoğunlukla trenle yapmasına rağmen, denize kıyısı illerde ise vapuru tercih etmiştir.

5. Hastalığını başlangıçta önemsemediği, vücudundaki kaşıntıların kaplıca tedavisiyle geçeceğini düşünse de ancak 1938 Mart ayından sonra hastalığın ciddiyeti anlaşılmiş ve yorucu toplantılara ve görüşmeler ara verilmiştir.

6. Ancak Hatay Meselesi bu durumun istisnası olarak hastalığına olumsuz bir etkisi olmuştur 19 Mayıs 1938`de Mersin`e yaptığı altı günlük yolculuk hastalığını olumsuz etkisini artırmıştır.

7. Mayıs 1938 ayının sonundan itibaren sadece Başbakan ve önemli devlet yetkileriyle birebir görüşmelerinin haricinde geçmiş yaşantısına oranla oldukça yalnız bir dönem geçirdiği kaydedilmiştir.

Nöbet Defteri, Osmanlı Devlet geleneğinin bir devamı olarak devlet başkanlarının tarihsel değerleri olması nedeniyle hayatlarının “ceride” halinde kaydedilmesinin en tipik örneklerinden biridir. Bu özelliği ile tarihi doğru yazmak ve algılamak konusunda büyük bir hizmet sunması bakımında önemli bir belgedir.

KAYNAKÇA

Aydın, Mithat, “Atatürk'ün Son Hastalığı”, **Belgi Dergisi**, S 12 (Yaz 2016/II).

Dayı, Esin, “Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması”, **A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 19, Erzurum 2002.

Değerli, Esra S., “Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı,” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(2).

Güçlü, Yücel, “Fascist Italy's Mare Nostrum Policy and Turkey”, **Bellekten**, C LXIII, S 238, Aralık 1999.

Gönlübol Mehmet- Sar, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara 1987.

Şahingiray, Özel. **Atatürk'ün Nöbet Defteri**, TTK Yayınları, Ankara, 1955.

Pini, Giorgio, **Benito Mussolini**, 15. Baskı, L.Capelli ed., Bologna 1940.

Sönmez, Cahide Sınmaz, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlamaları ve 26 Ekim 1933 Tarihli Genel Af Yasası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 89-101.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zahit Ceridesi (TBMM ZC), 1 Kasım 1932, C 4.

TBMM ZC, 1 Kasım 1932, C 14.

TBMM ZC, 1 Kasım 1932, C 16.

TBMM ZC, 24.11.1934, C 25.

TBMM ZC, 05.12.1934, C 25.

TBMM ZC, 01.11.1935, C 6.

TBMM ZC, 01.11.1936, C 13.